

Nyheter på kapitalbeskattningens område

Av assessorn Per Anclow

Inledning

Genom beslut av 1974 års vårriksdag har en del ändringar skett beträffande kapitalbeskattningen, dvs. beskattningen av förmögenheter, arv och gåvor. Av störst praktisk betydelse är de ändrade reglerna för förmögenhets- och arvsbeskattningen av sådant kapital som är nedlagt i familjeföretag. Vidare har förmögenhetsskatteskalan ändrats och bl. a. är skattepliktsgränserna höjda, till 200 000 kr för fysiska personer och till 15 000 kr. för vissa juridiska personer. En del mer tekniskt betona justeringar har också skett. Så har t. ex. reglerna för beskattningsåret vid förmögenhetstaxeringen fått en mer preciserad utformning och de för kapitalskattorna gemensamma kapitaliseringstabellerna har gjorts betydligt enklare och mer tidsenliga. På gåvoskattesidan har några smärre ändringar skett för att hindra skatteflykt.

De genomförda ändringarna bygger på förslag som lades fram i proposition 1974:98 och som i allt väsentligt godtogs av riksdagen (SkU 1974:38 och rskr 1974:259). Ändringarna i förmögenhetsskatteförordningen (Sf) återfinns i SFS 1974:311 och beträffande arvsskatteförordningen (AGF) är nyheterna intagna i SFS 1974:312.

De nya reglerna träder i kraft två veckor efter den dag de publicerades i författningssamlingen. Publiceringen har skett den 11 juni 1974. Vid förmögenhetsbeskattningen skall de ändrade reglerna tillämpas första gången vid 1975 års taxering.

Närmast föregående ändringar av betydelse på området skedde genom 1970 års lagstiftning (SFS 1970:170-174). De ändringarna avsåg i första hand sådana frågor som skattens fördelning och avvägning, indelningen i skatteklasser och andra för skattens höjd väsentliga förhållanden. Ändringarna byggde på förslag som lagts fram i det första betänkandet (SOU 1969:54) av kapitalskatteberedningen, som hade till uppgift att göra en genomgripande översyn av våra kapitalskatter. I samband med 1970 års skattereform infördes även de s. k. provisoriska skattelättnaderna för familjeföretag. Kapitalskatteberedningen fick i samband med reformen till uppgift att också se över dessa regler. Beredningen redovisade sedermera sina förslag i slutbetänkandet "Teknisk översyn av kapitalbeskattningen" (SOU 1971:46). I slutbetänkandet behandlade beredningen - förutom åtskilliga frågor av renodlat teknisk art - även den s. k. latent skatteskulden och den framtida organisationen för arvs- och gåvoskattens administration.

Familjeföretagens skattelättnader

Genom 1970 års lagstiftning infördes den nyheten på kapitalbeskattningens område att förmögenheter i mindre och medelstora familjeföretag skulle behandlas

annorlunda än förmögenheter i allmänhet. Reglerna härom var avsedda som ett provisorium. Motivet för särbehandlingen var att man i avvaktan på kapitalskatteberedningens arbete inte ville låta sådan förmögenhet som investerats i enskilda företag och jordbruk och som kunde sägas representera ett arbetande kapital i ägarens näringsverksamhet omfattas av den skärpning av förmögenhets- och arvsskatten som i övrigt genomfördes.

Enligt de provisoriska reglerna medgavs vid *förmögenhetsbeskattningen* reduktion med 25 % av värdet av den del av förmögenheten som översteg 500 000 kr. För att få denna skattelättnad skulle dock åtskilliga krav vara uppfyllda. Bl. a. fick företagets förmögenhetsvärde inte överstiga 2 milj. kr. och det skulle vidare till minst 75 % ägas av den skattskyldige ensam eller i förening med högst nio fysiska personer. Den skattskyldige skulle vara ekonomiskt beroende av företaget och bl. a. ha sin väsentliga försörjning därav. Dessutom skulle minst 75 % av den skattskyldiges totalförmögenhet vara nedlagd i företaget, något som i förening med föreskriften om företagets högsta tillåtna värde, medgav skattelättnad upp till en beskattningsbar förmögenhet på ca 2,6 milj. kr. – Vid *arvsbeskattningen* förelåg rätt till skatteeftergift för arvinge eller testamentstagare under förutsättningar som nära anslöt sig till reglerna på förmögenhetsbeskattningens område. I denna del var skattelättnaden utformad som en villkorad rätt till eftergift efter fyra år från dödsfallet av 10 % – eller 5 % om företaget var värt mellan 2 och 2,5 milj. kr. – av arvsskatten.

Kapitalskatteberedningen – vars uppgift i denna del inte var att ta ställning till om särregler borde finnas för ”arbetande” kapital utan hur skattelättnader här borde utformas – föreslog att provisoriet permanentades med vissa förenklingar och förbättringar. Reglerna skulle omfatta endast förmögenhetsskatten och avvägas så att resultatet på längre sikt blev i huvudsak detsamma som med dåvarande regler. Skattelättnaden var koncentrerad till företagsförmögenheten och anknyten till ett närmare angivet förmögenhetsskikt. Översteg företagsförmögenheten 400 000 kr. föreslogs ett avdrag med 25 % av överskjutande del, dock med högst 400 000 kr.

Kapitalskatteberedningen hade därjämte i enlighet med sina direktiv prövat frågan i vad mån hänsyn vid kapitalbeskattningen skulle tas till framtida inkomstskatter, s. k. latent skatteskulder. Beredningen föreslog att latent skatteskuld i varulager skulle beaktas på så sätt att endast hälften av den dolda reserven skulle anses som skattepliktig tillgång. Vidare föreslogs att de värden på inventarier som godtagits vid inkomstbeskattningen också skulle få tillämpas i kapitalskattesammanhang. I sistnämnda del knöt förslaget an till vad som i princip redan tillämpas i praktiken. Skogskontomedel, liksom avsättningar till vissa fonder, skulle få redovisas med till hälften reducerade belopp.

Remissutfallet beträffande de här behandlade avsnitten av betänkandet betecknades i propositionen som splittrat. Sammanfattningsvis kan sägas att man från näringslivshåll framförde krav på lättnader i kapitalbeskattningen för familjeföretagen utöver vad beredningen föreslagit. Remissorgan som företrädde andra intressen kritiserade förslagen från andra utgångspunkter. Bl. a. framfördes uppfattningen att kapitalbeskattningen bör inordnas i ett större skattemässigt sammanhang, vari företagsbeskattningen i sin helhet bör prövas.

Departementschefen framhöll i propositionen att kapitalskatteberedningen efter 1970 års lagstiftning inte haft i uppgift att göra någon genomgripande översyn av principerna för vår kapitalbeskattning. Än mindre hade det ålegat beredningen att se över företagsbeskattningen i dess helhet. Å andra sidan framhölls i propositionen att det var både naturligt och riktigt att betrakta kapitalbeskattningen som en betydelsefull del av den direkta beskattningen för såväl fysiska som juridiska personer. Kapitalskatt betalas nämligen med beskattade medel, såvida inte t. o. m. det beskattade kapitalet självt måste tas i anspråk.

Departementschefen föreslog mer omfattande åtgärder än vad kapitalskatteberedningen haft anledning att göra. I propositionen betonades att kapitalskatterna i första hand gav upphov till likviditetsproblem och att en avvägning var nödvändig av kapitalskatten mot inkomstskatten. Delvis är detta redan beaktat såvitt gäller förhållandet mellan inkomst- och förmögenhetsskatten dels givetvis i förmögenhetsskattens storlek, dels också i den s. k. 80/85-procentsregeln. Till bilden hör emellertid även att företagen inte klarar av likviditetspåfrestningarna vid dödsfall då arvs-skatten kan vålla extra svårigheter vid sidan av andra ekonomiska problem. Vidare framhölls det starka samhällsintresset av att skattereglerna i lämplig utsträckning gavs ett sådant innehåll att familjeföretagens möjligheter att leva vidare och utvecklas inte försvåras. Kapitalskatterna kan inte sällan vålla ekonomiska problem av sådan art att dylika företag inte utan vidare kan drivas i samma form som tidigare utan måste säljas till t. ex. investmentbolag. En sådan utveckling är självfallet inte önskvärd. Tryggheten för anställda i familjeföretag eller jordbruk bör inte heller påverkas av likviditetsproblem som sammanhänger med företagets struktur och egenskap av att vara familjeföretag.

En utgångspunkt för de nya reglerna blev den omständighet som utgör själva orsaken till de berörda företagens likviditetsproblem, nämligen de större svårigheterna för ägare av familjeföretag i förhållande till ägare av annat kapital att omsätta ägarandelar eller få fram kapital för att finansiera kapitalskatterna. Denna omständighet har då ansetts motivera ett hänsynstagande redan vid värderingen. I propositionen gick man också längre än vad kapitalskatteberedningen gjort beträffande rörelsetillgångarna och föreslog en värderingsregel för företagsförmögenheter av innehåll att inventarier och lager i jordbruk och rörelse skall få upptas till det lägsta värde som kan godtas vid inkomstredovisningen. Lättnaden motiverades med samma skäl som föranlett riksdagen att medge konsolideringsmöjligheter i inkomstskattehänseende. Denna lättnad kommer i praktiken gynna endast sådana företag vars ägarandelar inte omsätts på kapitalmarknaden. För börsbolag liksom sådana företag i övrigt vilkas ägarandelar säljs på kapitalmarknaden blir den dolda reserven beaktad genom marknadsprissättningen. Aktier i sådant företag kommer inte att sjunka i värde till följd av de ändrade värderingsreglerna.

De nya reglerna innebär således att man direkt redan vid värderingen av en rörelse eller ett jordbruk söker beakta familjeföretagarens speciella kapitalskatt-situation. Huruvida en dold reserv finns eller inte får som de nya bestämmelserna utformats mindre betydelse. Det bör också nämnas att man i propositionen inte

heller avsett att primärt söka lösa latent skatteskuldsproblem. I stället har man strävat efter att skapa generellt verkande skattelättnader som samtidigt skänker rättvisa mellan skilda företagsformer. Med denna uppläggningsregler har också kvalificerande regler av den typ som fanns i provisoriet – väsentlig försörjning, viss del av förmögenheten nedlagd i företaget osv. – kunnat undvaras. Så länge tillgångarna är bundna i företaget eller jordbruket är nämligen likviditetssituationen med avseende på dessa tillgångar inte bättre för den som inte arbetar i företaget eller jordbruket än för den som gör det. Frågan om ett utlösande av "passiva" delägare skapar nämligen samma slag av likviditetsproblem för övriga delägare som kapitalskatterna gör, så snart andelarna inte kan omsättas på öppna marknaden. Ej heller finns någon övre gräns för företagets värde. Även stora företag eller jordbruk kan få skattelättnader. Det bör dock påpekas att i dessa fall minskar skattelättnaden i betydelse på grund av 80–85 %-regeln.

De nya värderingsreglerna skall tillämpas vid bestämmande av förmögenhetsskatt och arvsskatt, däremot ej vid gåvobeskattning. Sistnämnda skatteform omfattades för övrigt inte heller av de provisoriska reglerna. Emellertid uttryckte skatteutskottet i sitt utlåtande över propositionen önskemål om att proposition med förslag även för gåvoscatten skall föreläggas 1974 års höstriktdag. Utskottet uttalade också att frågan om kapitalbeskattningens utformning för familjeföretagen inte fått sin slutgiltiga utformning genom de i propositionen föreslagna reglerna. En del av hithörande frågor – bl a generationsväxlingsproblem – borde efter tilläggsdirektiv ses över av företagskatteberedningen.

Sammanfattningsvis innebär de nya reglerna att vid beräkning av förmögenhets- eller arvsskatt inventarier och lager i jordbruk och rörelse i princip skall få redovisas till det lägsta värde som kunnat användas vid inkomsttaxeringen. Här blir alltså för lagrets vidkommande värderingsreglerna i 41 § kommunalskattelagen jämte anvisningar vägledande. Inte bara varulager i gängse mening omfattas utan även andra tillgångar som i skattehänseende är jämställda med lager. Kreatursbesättning i jordbruk kan utgöra lager och detsamma gäller fastigheter för exempelvis byggmästare. I sistnämnda del är dock att märka att nedskrivningsmöjligheterna är mer begränsade än för vanliga lagertillgångar; lagerfastigheter får skrivas ned till 85 % av anskaffningsvärdet (RN 1966 1:2). Det bör betonas att avgörande alltså inte är vilket värde som den skattskyldige verkligen tillämpat vid sin inkomstberäkning utan i stället det värde som kunnat godtas – för lager alltså i regel 40 % av det lägsta av anskaffnings- eller återanskaffningsvärdet, i förekommande fall efter inkursavdrag. På motsvarande sätt kommer avskrivningsreglerna i kommunalskattelagen att få betydelse vid värdesättningen av inventarier.

Skattelättnaderna blir regelmässigt mest påtagliga i de fall den huvudsakliga delen av tillgångarna utgörs av varulager. För att utjämna dessa skillnader, som inte helt kan motiveras av olika behov av lättnader i olika kategorier av företag, finns en spärregel. Denna regel innebär att företagets förmögenhetsvärde i vart fall skall tas upp till lägst 60 % av det värde som skulle ha följt, om de nuvarande värderingsreglerna i förmögenhetsskatteförordningen och arvsskatteförordningen tillämpas.

Vid denna jämförelse skall någon hänsyn till s.-k. latent skatteskuld inte tas. Spärregeln blir sålunda vanligen inte tillämplig i annat fall än när lagret uppgår till mer än två tredjedelar av den totala företagsförmögenheten. De nya skattelättnaderna kommer också att inverka vid värderingen av icke börsnoterade aktier. I denna del kommer riksskatteverket att meddela nya anvisningar. Fall kan här tänkas där spärregeln medför att sådana aktiebolag inte får några mer nämnvärda lättnader, något som beror på att man i dag för dessa fall beaktar den latent skatteskulden vid aktievärderingen, medan så ej skall ske när den nya spärregeln tillämpas. Vid spärrens tillämpning får inventarier tas upp till anskaffningsvärdet minskat med planemässiga värdeminskingsavdrag. Något tillägg för hälften av ev. dold reserv skall inte göras. Vid lagervärderingen beaktas inkurans och prisfallsrisk. Det värde som sålunda beräknats (substansvärde) kan dock få justeras nedåt med tanke på avkastningen (jfr bl. a. SkU 1974: 38 s. 39). Däremot kan värdet inte bli högre annat än om det är fråga om sådana aktier som har ett saluvärde genom att de omsätts på kapitalmarknaden. – Bortges aktier av förevarande slag måste för framtiden alltid en omvärdering ske, eftersom lättnaderna inte skall gälla vid gåvobeskattning.

De nya reglerna för familjeföretagen återfinns under punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ Sf samt i 22 § 1 mom. och 23 § F AGF.

Den latent skatteskulden har endast direkt beaktats i några särskilda fall. Kapitalkatteberedningens förslag i fråga om värdering av skogskontomedel samt avsättningar till stifts- och fartygsfonder har nämligen upptagits i den nya lagstiftningen. Medel som inestår på skogskonto får således upptas till halva värdet (punkt 3 av anvisningarna till 3 och 4 §§ Sf, 23 § C AGF). Nu nämnda regler gäller i förekommande fall även vid gåva. – Vid förmögenhetsbeskattningen skall framdeles hänsyn även tas till s. k. garantiavsättningar (5 § tredje stycket Sf). Avdragsrätten är beroende av om och i vad mån avdrag medges vid inkomstberäkningen. Enligt AGF kan redan enligt gällande rätt sådana avsättningar beaktas.

Förmögenhetsskatteskalen

I propositionen föreslogs att skattepliktsgränsen för fysiska personer skulle höjas från 150 000 kr till 200 000 kr. Som skäl angavs bl. a. utvecklingen av penningvärdet och den förväntade höjningen av taxeringsvärdena vid 1975 års allmänna fastighetstaxering. Samtidigt föreslogs att skattepliktsgränsen, som inte ändrats sedan år 1947 för vissa juridiska personer, skulle höjas från 5 000 kr till 15 000 kr.

Riksdagen godtog förslaget med den av skatteutskottet föreslagna justeringen av den progressiva skatteskalen. Den övre gränsen i det lägsta skiktet höjdes till 275 000 kr. 1 %-skiktet omfattar således numera 200 000–275 000 kr.

Beskattningsåret vid förmögenhetsbeskattningen

Värderingen av den skattepliktiga förmögenheten – i fråga om såväl tillgångar som skulder – skall ske med hänsyn till förhållandena vid beskattningsårets utgång. I flertalet fall sammanfaller beskattningsåret med kalenderåret. Rörelseidkare och jordbrukare kan emellertid ha s. k. brutet räkenskapsår, vilket innebär att räk-

skapsåret inte sammanfaller med kalenderåret. Om så är fallet föreligger ingen klar regel om hur förmögensredovisningen skall ske. Enligt avgörande i praxis har värderingen av den förmögenhet som nedlagts i förvärvskällan fått ske med utgångspunkt från förhållandena vid räkenskapsårets utgång. Tidpunkten för värdering av skattepliktig förmögenhet är numera entydigt fastslagen i författningen (2 § samt punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ Sf). Beskattningsåret vid förmögensbeskattningen skall också alltid vara kalenderåret närmast före taxeringsåret (1 § tredje stycket Sf).

Förmögenhet som nedlagts i förvärvskälla där annat räkenskapsår än kalenderår tillämpas behöver dock inte värderas om, dvs. bokslut behöver inte upprättas även per den 31 december. Det ordinarie bokslutets värden får nämligen tillämpas under förutsättning att hänsyn tas till insättningar i eller uttag från förvärvskällan som inte påverkar resultatet och sker i tidsperioden mellan bokslutsdagen och kalenderårets utgång eller – i det fall räkenskapsåret utgår efter kalenderåret men före den 1 mars taxeringsåret – mellan kalenderårets utgång och bokslutsdagen. I det första fallet måste man göra justering framåt för insättningar och uttag som skett efter bokslutsdagen fram till kalenderårets utgång, i det andra däremot bakåt, dvs. för insättningar och uttag som skett efter kalenderårets utgång men före bokslutsdagen. Omdisponering i tidsperioden mellan bokslutet och den 31 december av förmögenheten i förvärvskällan, dvs. kapitalrörelser som s. a. s. stannar i förvärvskällan, behöver däremot inte beaktas vid den förmögensredovisning som sker per den 31 december.

Kapitaliseringstabellerna

Värdet av icke förfallna fordringar, räntor, avkomstförmåner och livräntor beräknas enligt till Sf och AGF fogade tabeller. De äldre tabellerna kännetecknades av en långt gående detaljrikedom och de byggde i livräntedelen på dödlighetsantaganden från början av seklet. – Kapitalskatteberedningen föreslog en gemensam livräntetabell – III som alltså skulle ersätta tidigare III och IV – för män och kvinnor och som var byggd på en modern prognos beträffande dödlighetsutvecklingen. Vidare hade de föreslagna tabellerna en enklare och mindre detaljerad uppbyggnad. Beredningens förslag har också lagts till grund för de nya reglerna. Särskilt kapitalvärde enligt tabell II skall dock inte beräknas för förmån som utgår under kortare tid än fem år. Sådan kortvarig förmån skall tas upp till sitt fulla värde. Den av beredningen föreslagna hänvisningen i tabell II till tabell I har därför fått utgå. Liksom hittills skett i den praktiska tillämpningen bör – vid sidan om de i författningen intagna tabellerna – särskild beräkning kunna göras för uppskjutna och/eller tidsbegränsade livräntor. Sistnämnda förfarande aktualiseras i försäkringstekniska sammanhang.

Övriga frågor

På gåvoskattesidan har två möjligheter till skatteflyktsbetonade arrangemang stoppats. Enligt 39 § a) AGF föreligger skattefrihet för gåva av möbler, husgeråd och andra inre lösörens, som är avsedda för gåvotagarens eller hans familjs personliga bruk. Kapitalskatteberedningen föreslog i sitt första betänkande att skattefriheten

för gåvor av inre lösören skulle begränsas till ett värde av 10 000 kr till samme mottagare under ett och samma kalenderår. Samtidigt föreslogs att skattefriheten skulle utsträckas till att omfatta även gåvor av yttre lösöre. I prop. 1970:71 (s. 125) uttalade departementschefen – under hänvisning bl. a. till kontrollsvårigheter av skilda slag – att någon ändring av nämnda gåvoskattebestämmelser för tillfället inte var påkallad. Sedan dess har saken kommit i ett annat läge bl.a. genom ett avgörande i högsta instans. I detta avgörande (NJA 1971 s. 200) medgav högsta domstolen skattefrihet för gåva mellan makar av möbler, husgeråd och andra inre lösören, sammanlagt värderade till omkring 23 000 kr. Det har även i gåvoskattemål på allvar gjorts gällande av skattskyldiga att skattefriheten skulle gå betydligt längre och även avse synnerligen värdefulla samlingar av lösöre. En uttrycklig bestämmelse i 39 § a) AGF begränsar nu skattefriheten för gåvor av lösöre till gåvor som är av mera privat och personlig än ekonomisk natur. I enlighet med vad beredningen tidigare föreslagit och kammarkollegiet sedermera förordat har en beloppsmässig precisering skett. Skattefrihet föreligger för gåvor av inre eller yttre lösöre till samme mottagare avsett för dennes personliga bruk om värdet av gåvorna uppgår till högst 10 000 kr per kalenderår. Överstiger gåvan detta värde inträder skatteplikt för hela gåvan, varvid dock får beaktas att grundavdrag enligt 39 § d) med 2 000 kr skall göras.

Enligt 39 § d) AGF åtnjuter gåvotagare frihet från skatt för gåvor av samme givare om det sammanlagda värdet av gåvorna inte överstiger 2 000 kr, räknat per kalenderår. Bestämmelsen syftar till att från skatteplikt undanta smärre gåvor av personlig karaktär. För att hindra skatteflykt har regeln utformats så att skattefriheten omfattar endast fullbordade gåvor. Härigenom kommer bl. a. benefika s. k. barnreverser att helt falla utanför det skattefria området.

1974 års värriksdag upphävde även konungahusets skatteförmåner. Medlem av konungahuset skall fr. o. m. 1976 års taxering beskattas även för inkomst av kapital samt för förmögenhet. På arvsskattesidan innebär ändringen att den vanliga skattetariffen framdeles skall tillämpas och inte som tidigare 1941 års skatteskala.

Övriga ändringar under år 1974

Avslutningsvis kan nämnas att en del ytterligare ändringar skett beträffande kapitalskatterna under år 1974. Det s. k. förmånstagaravdraget (12 § AGF) är med verkan från årets ingång höjt till 45 000 kr. (SFS 1974:71). – Myndighetsåldern sänks den 1 juli 1974 till 18 år. Detta har föranlett ändringar i 8 och 12 §§ Sf rörande beskattningen av underåriga barns förmögenhet (SFS 1974:241). På motsvarande sätt har reglerna om det särskilda underårighetsavdraget i 28 § AGF anpassats till den nya myndighetsåldern (SFS 1974:240). Ändringarna i Sf skall tillämpas första gången vid 1975 års taxering och ändringen i AGF träder i kraft den 1 juli 1974.

Av intresse är även de nya reglerna i 123 § taxeringsförordningen rörande taxeringsviten (prop. 1974:117, SkU 1974:36). En nyhet är att den övre beloppsgränsen för vitena slopats. Vite skall för framtiden bestämmas till belopp, som med hänsyn till den skattskyldiges eller uppgiftsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga om-

ständigheter kan antas förmå vederbörande att iakttaga ett föreläggande. Minsta vite skall vara 500 kr. Motsvarande skall även gälla beträffande viten enligt AGF (67 § AGF). Ändringen i AGF är främst motiverad med tanke på de fall där gåvotagare vägrar avge gåvodeklaration. Utan gåvodeklaration kan f. n. inte gåvoskatt tas ut, eftersom AGF inte lämnar utrymme för s. k. skönstaxering. Ifrågavarande ändring i AGF träder i kraft en vecka efter författningens publicering, vilken skedde den 11 juni 1974 (SFS 1974:299).